THE PERSPECTIVE OF THE NEW HISTORICISM AND OF THE POST-MODERNIST POETICS IN ROMULUS RUSAN'S AND JEAN BAUDILLARD'S AMERICAN MEMORIALIST WRITINGS

Rodica Ileana STAN (OLTEANU MOLDOVAN)
PhD candidate, „1 Decembrie 1918"University of Alba Iulia

Abstract: The post-bellum literary criticism has acquired new research directions through the studies of theoreticians who created the psycho-analyst and feminist deconstructionist criticism, the New Historicism and the post-modernist poetics. The theoretical references of the paper lie in the New Historicism from Linda Hutchinson's perspective, in some aspects of the post-modernist poetics as seen by Liviu Petrescu and Mircea Cărtărescu, and in notions of hyper-reality, simulacra and simulation in Jean Baudrillard philosophy. The methods that were used are the comparative analysis of some late 20th century literary texts and the word and syntagm linguistic frequency analysis using word counter application. Some fragments from Romulus Rusan's Greyhound America memorialist travel journal will be approached in intertextual, historical and multi-disciplinal ways, and some articles from 1977 Flacăra magazine articles will be mentioned as well. The goal is to find a contemporary meaning to the political and ideological senses of the past and to understand how a certain political, social and cultural context have influenced the production of a literary work and how such work's reception will be differ subject to each generation's cognitive horizon.

Keywords: historicism, post-modernism, memorialist travel writings, historical meta-fiction, hyper-reality

A. Aspecte ale criticii postbelice: Noul Istoricism, poetica postmodernismului

Critica literară din a doua jumătate a secolului XX şi începutului de secol XXI aduce noi abordări, noi perspective care dezvăluie cititorului avizat semnificaţii surprinzătoare, revelatorii ale textelor literare. Critica postbelică impune noi direcţii prin studiile unor teoreticieni conectaţi la întregul sistem epistemologic, ceea ce a dus la critica deconstrucţionistă, psihanalistă, feministă, Noul Istoricism, poetica postmodernă. Cercetarea va avea o dimensiune teoretică prin prezentarea unor aspecte ale poeticii postmodernismului legate de Noul Istoricism în viziunea Lindei Hutcheon, prin perspectiva asupra naraţiunilor legitimatoare a lui Liviu Petrescu şi prin câteva precizări ale lui Mircea Cărtărescu despre conceptele postmoderniste. Demersul analitic are dimensiune practică prin analiza unor articole de ziare din anul 1977, precum şi prin analiza unor aspecte care ţin de contextul istoric şi de atitudinea scriitorului călător în texte memorialistice despre America, scrise în a doua jumătate a secolului XX de către Romulus Rusan şi de către Jean Baudrillard. Metodele folosite sunt: analiza comparativă, Noul Istoricism, folosirea aplicaţiei *word counter* pentru a depista frecvenţa unor cuvinte şi a unor sintagme prin care se formează anumite câmpuri lexicale, care trădează intenţia nemărturisită a unor autori, a unor conştiinţe supuse unor mentalităţi şi ideologii, dorinţa de persuasiune sau, uneori, de manipulare. Scopul este de a interpreta, dinspre prezent, sensurile politice şi sociologice ale trecutului, de a descoperi cum un anumit context politic şi social, cultural şi un mental cognitiv a influenţat atât

producerea unei opere literare, cât şi receptarea ei, care va fi diferită pe parcursul mai multor generaţii.

Noul Istoricism, potrivit lucrării Lindei Hutcheon *Poetica postmodernismului,* presupune întoarcerea critică la încadrarea istorică a producţiei literare, conform studiilor americane realizate la Universitatea din California. Această nouă abordare implică noi cercetări în construcţia simbolică a realităţii în studiul istoriei. Cercetătoarea canadiană are ca obiectiv fundamental problematizarea istoriei prin intermediul postmodernismului. Foloseşte termenul de „metaficţiune istorică" care presupune, la fel ca raportul dintre istorie şi literatură, aceleaşi aspecte: intertextualitatea, rolul limbajului, relaţia dintre faptul istoric şi evenimentul ca experienţă: „Metaficţiunea istoriografică nu acceptă metodele naturale sau de bun-simţ în distingerea faptului istoric de ficţiune. Ea refuză viziunea conform căreia numai istoria poate emite pretenţii la adevăr, atât prin punerea în discuţie a fundamentelor acestor pretenţii în istoriografie, cât şi prin afirmarea faptului că istoria şi ficţiunea deopotrivă sunt discursuri, constructe umane, sisteme de semnificare, ambele derivându-şi pretenţiile majore la adevăr din această identitate. Acest tip de ficţiune postmodernă refuză, de asemenea, atribuirea trecutului extratextual domeniului istoriografiei în numele autonomiei artei."[1]

În cazul culturii postmoderniste, cunoaşterea umană se va depărta de tradiţiile raţionalismului până la procesul de deconstrucţie a raţiunii. Atitudinea anti-raţionalistă a modernismului, care viza o meta-naraţiune axată pe principiul totalităţii, va fi dusă de postmodern până la anularea oricărei naraţiuni legitimatoare, instaurând un model al cunoaşterii de tip pluralist, consideră criticul Liviu Petrescu în studiul „Lira lui Orfeu" din volumul *Poetica postmodernismului*. Jean-Francois Lyotard şi-a fundamentat procesul de cunoaştere pe două mari modele explicitate prin două mari meta-naraţiuni legitimatoare: naraţiune despre „emancipare" şi „enciclopedistă": „Disoluţia marilor naraţiuni de legitimare a cunoaşterii, sfârşitul acesta al supremaţiei unui «metalimbaj universal» va avea drept consecinţă impunerea, în era postmodernă, a unei pluralităţi nesfârşite a limbajelor. Postmodernismul i-ar fi prin urmare caracteristică o anumită tendinţă spre fragmentarism, prin opoziţie cu tendinţele totalizatoare prin care, după cum am văzut, fusese marcat modernismul târziu."[2]

În eseul „Postmodernism and beyond?", Mircea Cărtărescu sistematizează câteva observaţii importante despre postmodernism, după participarea la un seminar, în 1992 la Stuttgart în cadrul Facultăţii de Americanistică, eveniment care a avut ca temă problematica postmodernismului. Dezbaterea la care au luat parte cei mai importanţi teoreticieni ai postmodernismului din acea perioadă (Ihab Hassan, Raymond Federman, Malcolm Bradbury, John Barth, Whilliam H. Gass) a abordat toate aspectele postmodernităţii, punându-se problema dacă va urma şi un post-postmodernism. În urma discuţiilor nu s-a ajuns la o concluzie clară, dacă se pune problema de a constata, după anii 1990, o epuizare a resurselor postmoderniste. Important este că teoreticianul Cărtărescu sintetizează câteva elemente definitorii ale unei culturi dependente de societatea de consum, de lumea virtuală: „Marea confruntare dintre metafizica/hermeneutica modernistă şi estetica/erotica postmodernă pare să continue, deşi nu la fel de încrâncenat. Noile concepte teoretice – deconstrucţionismul sau

[1] Linda Hutcheon, *Poetica postmodernismului*, Traducere de Dan Popescu, Bucureşti, Editura Univers, 2002, p. 156.
[2] Liviu Petrescu, *Poetica postmodernismului*, Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Paralela 45, 1998, p. 89.

postavangarda, body-art, environmental art etc. – par să fie doar pseudopode postmoderne. Cu cât tehnologia devine mai înaltă în orice domeniu, cu atât devine mai intuitivă şi mai hedonistă, conform principalului high technolgy, high touch. Consumul societăţii capitaliste târzii, cum e numită lumea postmodernă în mediile marxiste, încetează să fie doar unul de bunuri (materiale sau spirituale), pentru a deveni, mai ales, unul de input cerebral: de entertainment cu toate aspectele acestuia: joc, simulare, strategie, multimedia, desfăşurate într-un mediu informaţional interactiv."[3]

În ceea ce priveşte analiza textului literar, criticii noii orientări istoriciste urmăresc să identifice modul în care literatura influenţează şi este influenţată de contextul social, cultural şi ideologic de care aparţine. Analiza poate fi aplicată prin corelarea analizei unor texte tipologic diferite (literare, nonliterare), dintr-o perioadă anume sau prin analiza unei opere literare considerată exemplară în acea cultură de majoritatea criticii literare.

B. Scopul propagandistic al presei anilor '70 – articole din revista „Flacăra"

Vom supune analizei lingvistice, istorice, ideologice şi literare două articole din revista „Flacăra" din anul 1977, anul în care a apărut prima ediţie a jurnalului de călătorie a lui Romulus Rusan în *America ogarului cenuşiu*, urmând ca apoi să observăm cum un scriitor francez, Jean Baudrillard, va descrie *America* în 1986. Contextul istoric al anilor `70 în România socialistă era naţional-comunismul (1965-1989), perioada regimului politic condus de Nicolae Ceauşescu. Dacă primii ani au fost mai destinşi prin reluarea legăturilor cu ţările democratice, după vizita în China şi celebrele teze din iunie 1971 s-a introdus socialismul dinastic, cultul personalităţii şi un control mai strict cultural, educativ, printr-o propagandă mai pronunţată. Presa reprezenta un mijloc sigur şi eficient de educare a maselor, de formare a „omului nou".

Articolul *Problemele sociale ale lumii* de la rubrica *Nou şi vechi în univers* din revista „Flacăra" din 7 iulie 1977 prezintă o analiza unui raport a comisiei ONU, raportul comisiei dezvoltării sociale, în care structura discursului şi intenţia autorului de a evidenţia interesul real al comuniştilor pentru binele comun, mai ales al tinerilor, implică atitudinea denigratoare la adresa lumii libere. Limbajul utilizat abundă în formule stereotipe: „Un loc aparte l-a ocupat punctul privind participarea tineretului la procesul dezvoltării naţionale, precum şi aspectele referitoare la educarea tineri generaţii în spiritul înaltelor idealuri de pace, respect reciproc şi înţelegere între popoare."[4] Sunt discutate şaisprezece teme, dintre care sunt evidenţiate propunerile României, care contribuie semnificativ la „noua ordine mondială": realizarea unor schimburi sociale şi economice, migraţia forţei de muncă, reforme sociale pentru creşterea producţiei alimentare naţionale, prevenirea criminalităţii etc. Cititorii sunt anunţaţi de rezoluţia adoptată, „Tineretul în lumea contemporană", în care este implicată şi România alături de alte zece ţări, având ca obiectiv fundamental: „actualizarea educării permanente a tinerilor în spiritul înaltelor idealuri de pace, respect reciproc şi înţelegere între popoare."[5] O altă rezoluţie vizează repartizarea

[3] Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2010, pp. 115-116.
[4] V. Ionescu, „Problemele sociale ale lumii", în revista „Flacăra", Anul XXVI – Nr. 27 (1152) – 7 iulie 1977, p. 20. Flacara_1977-03-1621992512__pages17-1..pdf
[5] *Ibidem*, p. 20.

venitului naţional, preocuparea faţă de mizeria, nedreptatea socială, şomajul, folosirea inadecvată a forţei de muncă, fenomene existente încă în numeroase ţări. Deşi nu nominalizează ţările care se confruntă cu asemenea probleme sociale, articolul este însoţit de două fotografii, cu două enunţuri semnificative: „Două extreme, aceeaşi lume", „La umbra zgârie-norilor, demonstraţii ale şomerilor în căutare de lucru (I want to work) şi mizeria unor locuinţe improvizate, în care familiile nevoiaşe îşi duc viaţa."[6] Critica voalată a unei lumi bogate, unde trăiesc şi oameni care trăiesc la limita supravieţuirii, se realizează verbal şi vizual prin cele două fotografii cu un impact mai profund, convingând un număr mai mare de cititori.

Articolul *Problemele sociale ale lumii* inclus în *word counter* are 1435 de cuvinte, dintre care: „dezvoltare socială"- 4, „forţă de muncă"- 4, „internaţional"- 3 şi „România"- 2 sunt sintagmele şi cuvintele care demonstrează impactul ideologic pe care îl urmărea autorul, precum şi intenţia de a emoţiona prin apelul constant la patriotism. Aceasta era direcţia urmărită de presa comunistă, social şi politic, încât populaţia să se conformeze supusă unui mod de viaţă în care marile realizări ale planului de muncă să fie un obiectiv principal.

Un alt text din presa comunistă, de la rubrica „Pagina de lectură" din revista „Flacăra", prezintă, din perspectiva unui fost emigrant, experienţa eliberării din sistemul totalitarist românesc: *Scăpat dintr-o cursă de şoareci* de A. Ulmeanu. Textul scris la persoana a treia îl prezintă pe un economist român, Constantin B. din Bucureşti, care decide să rămână în RFG, atunci când este trimis de întreprindere să perfecteze o tranziţie economică. Se predă poliţiei, ignorând avertismentul: „destinul unui emigrant trece prin lagăr, prin filtre dese şi riguroase, printr-un purgatoriu umilitor şi prelung"[7], dar personajul pare decis să îşi asume orice dificultate, deoarece se simţea „un cetăţean absolut liber al planetei", de când a decis să nu se mai întoarcă în ţară. Până când va ajunge în America, drumul va părea un calvar: este dus într-un lagăr din Triest („Un lagăr cu sârmă ghimpată, păzit de poliţişti şi de câini", „un lagăr ca un spital de boli nervoase", „un fel de carantină obligatorie între Răsărit şi Apus"), supus la interogatorii, la umilinţe, pentru a ajunge apoi în alt lagăr, lângă Roma, unde va practica diferite munci mărunte: va vinde diferite piuliţe, ghivece, jucării, rame, dar, mai ales, curse de şoareci: „Nici astăzi nu-şi dă seama cum l-a putut împinge hazardul să vândă curse de şoareci – poate din ironie – tocmai el care se simţea tot mai mult prizonier, acolo, într-o cursă de şoareci."[8]

Plecarea în America este condiţionată de un control extrem de riguros, până şi la dinţi, ceea ce îi aminteşte de târgurile cu animale sau cu sclavi. Condiţia emigrantului ajuns în mult râvnita America este sumbră: economistul, care se visa un mare om de finanţe pe Wall-Street, schimbă diverse slujbe într-un program de muncă supra solicitant: vânzător la Pepsi Cola, la un magazin de mobilă, muncitor într-o întreprindere textilă, apoi într-o băcănie etc. „Visul american" devine un coşmar, deoarece descoperă că sunt sute, mii de oameni asemenea lui, că familia americană zâmbitoare nu mai are loc şi pentru el: „Pentru că vin mereu alţi oameni. Emigrează mereu suedezi, olandezi,

[6] *Ibidem*, p.20.
[7] A. Ulmeanu, „Scăpat dintr-o cursă de şoareci", în revista „Flacăra", Anul XXVI-Nr. 34(1159) – 25 august 1977, p. 18. Flacara_1977-03-1621992512__pages180-180.pdf
[8] *Idem*, p. 18.

spanioli, greci, evrei, italieni. Şi se caţără unii peste alţii, ca maimuţele în junglă."[9] America este descrisă ca spaţiul în care totul este diferit, încât este imposibil să te adaptezi: alt sistem de măsură, de greutate, pentru distanţă şi pentru timp, pentru întreaga viaţă care are un alt ritm, iar omul este judecat după banii pe care îi posedă.

Constantin B. s-a întors în România când a înţeles că nu poate să devină cetăţean american, că nu se poate adapta la acel stil de muncă şi de viaţă, în absenţa familiei, chinuit de dorul casei, al locului de muncă: „M-am întors pentru că mi se făcuse frică de mine. Nu mă mai interesa nimic. Eram un străin! Vă rog să mă înţelegeţi bine: nu urăsc America... Îmi iubesc ţara pentru că aici e viaţa mea, aici mă simt în sfârşit om, ştiu că mă culc, că mă scol la mine acasă, că merg la serviciu, că am rădăcinile bine înfipte în pământ şi nu mă poate nimeni clătina după cum bat vânturile."[10] Autorul textului foloseşte un limbaj accesibil, realizând o poveste duios-tristă a unei experienţe negative. Relatarea traumatizantă a emigratului român, care a trecut prin umilinţe şi spaime pentru a trăi „visul american", are o semnificaţie uşor de sesizat: siguranţa spaţiului socialist, comunist, predictibil, şi nesiguranţa, deziluziile unei lumi libere, dar profund marcată de capitalism. Imaginile simbolice ale şoarecelui prins în cursă, a societăţii ca junglă pot fi însă decodificate ambivalent, atât ca o capcană a sistemului capitalist, cât şi ca o capcană a sistemului închis comunist. Apelând la un patriotism exacerbat şi la sentimentele fireşti ale oricărei persoane pentru familie, un asemenea text sugerează, mai degrabă, izolarea în spaţiul cenzurii, al controlului şi al limitării. Pentru cititorul deceniului şapte din societatea comunistă, cu siguranţă că un asemenea articol era o adevărată atenţionare şi intimidare, exagerând efectele negative ale capitalismului, dominaţia banului în raport cu libertatea, lumea liberă ca un loc periculos, al dezrădăcinării şi al solitudinii.

Din punct de vedere lingvistic, introdus în *counter words*, se poate constata că articolul, *Scăpat dintr-o cursă de şoareci* de A. Ulmeanu, este format din 1435 de cuvinte, iar sintagmele cele mai des folosite sunt: „curse de şoareci"- 2, „locuri de muncă"- 2, „coşmar"- 2. Folosirea acestor expresii direcţionează lectura şi receptarea textului spre asocierea emigrării cu capcana, cu coşmarul. Câmpul semantic este încărcat de valenţe negative, când se oferă asemenea conotaţii: un loc de muncă în lumea liberă dobândeşte conotaţiile coşmarului, aşa cum este folosită sintagma într-un asemenea context lingvistic. Titlul are valoare expresivă, atenţionând că lumea liberă capitalistă este o capcană, salvarea fiind spaţiul închis şi sigur al sistemului comunist.

C. Contextul istoric al publicării jurnalului de călătorie - *America ogarului cenuşiu*, Romulus Rusan

În lucrarea lui Dorian Branea dedicată călătoriilor româneşti din secolul XX, partea a II-a este destinată călătorilor din perioada comunistă: „Traseele libertăţii 1947-1989".[11] Dintre cei doisprezece autori prezentaţi, cinci au făcut compromisuri majore, judecând totul din prismă ideologică, deformând prin rigorile marxismului-socialist lumea americană. Este vorba de Mihail Ralea, Silviu Brucan şi Alexandra Sidorovici,

[9] *Ibidem*, p. 18.
[10] *Ibidem*, p.18.
[11] Dorian Branea, *Statele Unite ale Românilor, Cărțile călătoriilor românești în America în secolul XX*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2017.

Eugen Barbu şi Mihai Apostolescu. Cercetătorul Dorian Branea apreciază jurnalele scriitorilor care au reuşit să îşi păstreze conştiinţa liberă, mai ales, să creeze opere valoroase estetic, indiferent de circumstanţele istorice şi politice: Constantin Giurescu, Radu Enescu, Ioana Em. Petrescu, Viorel Sălăgean şi Romulus Rusan. Autorul evidenţiază libertatea interioară pe care şi-au păstrat-o cei doi scriitori, transpusă în paginile jurnalului: „Mai mult decât orice, ea rămâne un manifest, încă actual, al libertăţii şi al revelaţiilor, geografice şi mentale, pe care călătoria americană le poate provoca. Popularitatea sa în rândul unui public în cea mai mare măsură captiv într-o ţară aproape ermetic închisă n-a fost probabil străină de independenţa – de mişcare, dar şi de spirit - pe care o degajă acest fragmentarium alert şi entuziast."[12]

În analiza noastră, ne vom opri asupra celei de a patra ediţii digitale din 2015, de la Editura LiterNet, a operei *America ogarului cenuşiu,* a lui Romulus Rusan, din mai multe motive. În primul rând, textul este susţinut vizual de fotografii din arhiva personală a lui Romulus Rusan, ceea ce îi oferă o notă de autenticitate – cei doi scriitori la debarcarea din New York în 21 decembrie 1973, în parcul din faţa hotelului Mayflower din Iowa Citty din 1974, Universitatea din Iowa, sala „Auditorium" din Austin unde Ana Blandiana a susţinut un recital de poezie într-o sală cu peste 500 de participanţi, Muzeul din Austin, Chicago, Casa Albă Whashington, pe vasul *Raffaelo* cu care s-au întors în Europa.

În al doilea rând, această ediţie digitală din 2015 are o importanţă remarcabilă, deoarece, publicată fiind după treizeci şi opt de ani de la prima ediţie (1977), scriitorul Romulus Rusan creează un text cu rol de prefaţă: „Reflecţii la a patra ediţie", oferind informaţii extrem de relevante pentru clarificarea contextului istoric şi politic în care au reuşit să participe la bursa din Iowa City, precum şi dorinţa de a transpune experienţa în plan literar. Astfel, intenţiile lui Rusan a fost de a le oferi românilor, care nu au avut norocul – permisiunea de a călători, o imagine fidelă a Americii, aşa cum au descoperit-o la sfârşitul anului 1973 până în luna mai 1974: „cartea nu s-a dorit o reclamă pentru America, nici măcar o replică la stereotipurile staliniste existând atunci la noi, ci pur şi simplu o privire sinceră asupra unei lumi cunoscute de imensa majoritate a românilor doar livresc."[13] Dacă multe glasuri i-au judecat pe cei doi soţi, considerându-i protejaţi ai sistemului comunist din România, Rusan prezintă cum şi alţi scriitori au fost invitaţi şi au participat la acea bursă a scriitorilor, în condiţiile în care invitaţia se făcea nominal de către Universitatea din Iowa City: „La doi ani după tezele din iulie, după revoluţia culturală prin care s-au limitat contactele cu alte ţări, deoarece avea Ceauşescu relaţii foarte strânse cu Nixon, americanii ofereau o bursă pentru un cuplu de scriitori (între anii 1969-1972 au participat: Ştefan Bănulescu, Cezar Baltag, Al. Ivasiuc, Marin Sorescu, Constanţa Buzea). Tocmai în 1973 partidul a decis că România decide cine va pleca la acel program american şi au blocat plecările. După trei luni de insistenţe din partea Universităţii americane, până la urmă, la început de decembrie li s-a acceptat plecarea, în mod inexplicabil."[14]

În al treilea rând, publicarea cărţii într-o formă cu o singură corectură a fost posibilă tot unei situaţii specifice anului 1977: s-a desfiinţat oficial cenzura, cartea lui

[12] *Ibidem*, pp. 222-223.
[13] Romulus Rusan, *America ogarului cenuşiu*, Bucureşti, Editura LiterNet, 2015, p. 8. https://editura.liternet.ro/carte/318/Romulus-Rusan/America-ogarului-cenusiu.html
[14] *Ibidem*, p. 8.

fiind corectată de un „organism muribund", iar manuscrisul a fost salvat din ruinele blocului care s-a prăbuşit în cutremurul din 4 martie 1977 în care şi Romulus Rusan a fost victimă, supravieţuind în mod miraculos. Scriitorul consideră că aceste „reflecţii"-mărturisiri îi vor ajuta pe primii cititori ai ediţiei din 1977 să înţeleagă mai bine condiţiile în care li s-a permis să călătorească şi cum a reuşit miraculos să se salveze din cutremur cu toate manuscrisele intacte.

În acelaşi timp, impactul acestor „reflecţii" asupra cititorilor mai tineri are dublă valenţă: pe de-o parte, prin lectura cărţii vor descoperi o altă Americă, în niciun caz universul pe care îl pot descoperi virtual, în timpul unor studii (posibile după căderea comunismului) sau în călătorii personale după 2000, iar, pe de altă parte, le dezvăluie modalităţile prin care autorităţile comuniste au reprimat libertăţile individuale. Totodată, Romulus Rusan face observaţii relevante referitoare la adoptarea cuvintelor americane de limba română, intrate în uzul comunicării, necesare pentru recorectarea textului pentru fiecare ediţie. După treizeci şi opt de ani, lexicul românesc a preluat termeni precum: teneşi, joben, rucsac, ceea ce constituie o dovadă „a procesului de întrepătrundere a realităţii lingvistice, care nu este decât o expresie a marilor schimbări în realitatea istorică. Mass-media contribuie masiv la amalgamarea limbilor, la preluarea lexicului turistic din multe alte ţări."[15]

D. Experienţa călătoriei americane pentru scriitorii din lagărul comunist în 1974

Structurată sub forma unui jurnal de călătorii care aminteşte de *Ocolul pământului în optzeci de zile* a lui Jules Verne, *America ogarului cenuşiu* prezintă experienţa celor „Nouăzeci şi patru de zile în interiorul Americii" – partea întâi, la Universitatea din Iowa City, la invitaţia poetului Paul Engle, cu acomodarea la viaţa din campusul studenţesc – „ghetou pentru intelectuali", cu cenacluri şi party-uri care reprezintă „o obligaţie socială", urmată de „Ocolul Americii în cincizeci de zile" – partea a doua, care prezintă un proiect ambiţios al celor doi scriitori de a descoperi direct o bună parte din statele americane. După trei luni în Midewestul liniştit şi comod, Rusanii îşi planifică explorarea pe mai bine de 16000 de kilometri, motivaţi de gândul că experienţa va fi irepetabilă, din cauza situaţiei politice din România. Pentru ca experienţa să fie cât mai autentică şi mai directă, justificată şi de posibilităţile financiare modeste, vor parcurge întregul traseu cu Greyhoundul, unde vor petrece zile şi nopţi incomode. Vor descoperi atât obiective naturale uimitoare, descoperind o natură americană uluitoare, superioară construcţiilor arhitecturale grandioase, admirând în pagini de o frumuseţe unică Marele Canion -„Deocamdată, ceea ce vedem pe fundalul priveliştii s-a ordonat: zeci şi sute de piramide, sute şi mii de râpe haşurate în câteva nuanţe stinse (roz, cărămiziu, mov), unificându-se din cauza soarelui orbitor – care arde parcă şi umbra – şi a distanţei – care acum se dovedeşte imensă – în desene fragile, strict grafice, cu două dimensiuni, de neconceput totuşi ca desene prin dimensiunile lor fabuloase."[16] şi Niagara – „Pentru că Niagara este mai degrabă inefabilă decât grandioasă, neaşteptată decât superbă. Ea este mai mult decât un peisaj: un spectacol total, regizat meticulos, cu

[15] *Ibidem*, pp. 9-10.
[16] Romulus Rusan, *America ogarului cenuşiu*, ediția a II-a, Iași, Editura Junimea, 1979, pp. 237-238.

pregătiri, cu gradații, cu surprize..."[17]. Spațiul nesfârșit al deșertului, interminabil și chinuit de arșiță, devine omniprezent: „America toată ni se pare în aceste momente un vast deșert, un continent cu miezul de nisip, având doar marginile aurite cu zgârie-nori, cu verdeață și apă."[18]

Periplul celor doi scriitori va urmări marile orașe : Los Angeles, San Francisco, Hollywood-ul, New Mexico, Dallas, Austin, New Orleans, Atlanta Chicago, Washington, Boston, Philadelphia, iar ultimele zile sunt dedicate New Yorkului, de unde se vor întoarce în România. Marile muzee unde descoperă lucrările lui Brâncuși și întâlnirea cu Eliade în Chicago pe care îl numesc metaforic „Gânditorul", deoarece era o personalitate interzisă în România comunistă, sunt experiențe care le confirmă valorile identității culturale, totodată, amintind de exilul unor artiști valoroși în numele libertății. Plecați dintr-o țară în care controlul populației era foarte strâns și societatea stătea sub semnul uniformizării, cei doi scriitori români au oportunitatea de a descoperi diversitatea statelor americane, atât legislativ, cât și istoric, social, cultural, industrial: „Fiecare dintre cele cincizeci de state americane își are legile proprii, bineînțeles izvorând din spiritul Constituției și din tradițiile locale. Fiind votate la date felurite, o lege poate fi într-un stat ultrapozitivă și ultramodernă, pentru ca în statul vecin echivalentul ei să fi rămas învechit și conservator."[19] Pe de-o parte, călătorii constată fărâmițarea legislativă din fiecare stat, pe de altă parte, uniformizarea prezentă pe vastul teritoriu american, ceea ce duce la tipizare.

Autobuzul săracilor și negrilor este plin de tăblițe, atât în exterior, cât și în interior, reprezentative pentru fiecare stat de pe traseu, cu secvențe de reguli și informații valabile fiecărui stat în parte, ceea ce determină o perspectivă multiplă asupra poporului american. „Ogarul cenușiu" ajunge să fie un simbol al unei Americi nesfârșite, atât de diversă, dar și unitară: „Trecând prin atâtea frontiere și legi, Greyhoundul reprezintă astfel cealaltă latură a americanismului: standardizarea la proporții naționale. Pe cei șase milioane de kilometri de șosea vei întâlni exact același autobuz: nu numai unghiurile și culorile sunt aceleași, dar și opalescența geamurilor, și înclinarea chipiului șoferului, și grosimea nodului de la cravata neagră a acestuia...Intrând pe teritoriul altui stat, Greyhound încetinește sau iuțește cu cinci mile spre a se integra în viteza legală, ascultă de un paragraf de lege sau altul, dar rămâne în esență același – un simbol al unității în diversitate ce caracterizează fenomenul american."[20]

E. Paradoxurile postmoderniste ale călătoriei în *America* lui Jean Baudrillard

Teoretician al postmodernismului, sociolog și critic de artă francez, Jean Baudrillard publică *America* (1986) sub forma unui jurnal de călătorie, care are toate trăsăturile unui vast poem postmodern: fragmentarism, intertextualitate, deconstructivism, ironie, metatextualitate. Folosind un limbaj încifrat, filosofic, Baudrillard se centrează pe conceptele – cheie: „hiperrealitate" și „simulare", formulate într-o lucrare filosofică anterioare - *Simulacre și simulări*, referitoare la consumul de masă în care cultura devine predominant virtuală. Astfel, scriitorul definește filosofic

[17] *Ibidem*, p. 321.
[18] *Ibidem*, p. 255.
[19] *Ibidem*, p. 20.
[20] *Ibidem*, p. 21.

aceste concepte utilizate în scrierile literare: „Abstracţia, azi, nu mai este a hărţii, a dublului, a oglindirii conceptului. Simularea nu mai este cea a teritoriului, a unei fiinţe referenţiale sau a substanţei. Ea este generarea de modele ale realului fără origine sau realitate: un hiperreal. Teritoriul nu mai precede harta, nici nu-i mai supravieţuieşte. De aici înainte, este harta cea care precede teritoriul - precesiunea simulacrului – este harta cea care generează teritoriul...”[21].

America lui Baudrillard este „America siderală”, „Utopia realizată”, „Vanishing Point”, pierdută într-un deşert nemărginit – „Desert for ever”. Cu un motto - avertisment care atenţionează cititorul asupra simulării, a reflectării şi a accesului într-o lume virtuală: „Caution: objects in this mirror may be closer than they appear!”, autorul descoperă o ţară care stă sub semnele bunăstării, ale abundenţei, ale spaţiilor nesfârşite, ale marilor aglomerări urbane, cărora le oferă o dimensiune reflexivă. Textul literar postmodernist este supus contrariilor, paradoxurilor, ceea ce îi oferă ocazia de a reprezenta America siderală: „Am căutat America *siderală*, cea a libertăţii zadarnice şi absolute a *freewaysurilor*, niciodată pe cea a socialului şi a culturii; pe aceea a vitezei din deşert, a motelurilor şi a întinderilor minerale, niciodată America profundă a moravurilor şi a mentalităţilor. În viteza scenariului, în reflectarea indiferentă a televiziunii, în filmul zilelor şi al nopţilor privit printr-un spaţiu gol, în succesiunea admirabil de neutră a semnelor, a imaginilor, a chipurilor, a gesturilor rituale ale călătoriei, am căutat ceea ce se apropie cel mai mult de universul nuclear şi lipsit de nucleu care este, virtual, al nostru până şi în bordeiele europene.”[22]

Societatea americană, lipsită de rădăcini istorice, este dominată de semnele perfecţiunii, însă autorul intuieşte singurătatea ascunsă în obsesia pentru corpul perfect, estetica chirurgicală, zâmbetul, pe care şi Romulus Rusan l-a observat, ca un fel de mască socială care impune, de fapt, distanţă faţă de oricine. Imaginea televizorului care funcţionează continuu într-o cameră în care nu se află nimeni este emblematică pentru lumea americană care încearcă să funcţioneze permanent, ritmul vieţii este continuu, iar aparatele, mass-media şi tehnologia fac posibilă această iluzie care produce angoasă şi izolare. New York-ul cu maratonul – „o formă de sinucidere demonstrativă, de sinucidere publicitară”, semnifică dovada unei existenţe care se afirmă prin eveniment creat de publicitate, prin participarea la activităţi sub semnul gratuităţii. Europeanul constată că oraşele – centru, cum sunt New York, Los Angeles, Manhattan, produc deziluzie, confuzie, înstrăinare: „lipsa de măsură şi excentritatea socială, rasială, morală, morfologică, arhitecturală a acestei societăţi.”[23]

Statele Unite reprezintă „utopia realizată” în raport cu durata, cu convingerea că sunt cea mai mare putere a lumii, modelul absolut. Comparaţia pe care filosoful francez o face între Paris şi metropolele americane, între cultura europeană şi cea americană, între cele două societăţi este între tradiţie, istorie, reflexivitate, identitate şi tehnologie, viteză, cultură virtuală, hiperrealitate.

---

[21] Jean Baudrillard, *Simulacre şi simulări*, traducere de Andi Păcurar, Selected Writings, ed. Mark Poster (Stanford University Press, 1988, pp.166-184. Tradusă de Sheila Faria Glaser https://ebookpvpay.blogspot.com/2021/05/download-america-by-jean-baudrillard.html

[22] Jean Baudrillard, *America*, Traducere din limba franceză de Alina Beiu-Deşliu, ediția a II-a, revăzută, Pitești, Paralela 45, 2008, pp. 11-12.

[23] *Ibidem*, p. 36.

F. Concluzii din perspectivă istoricistă şi postmodernistă

Hermeneutica istoricistă se bazează pe premisa că toate creaţiile artistice reflectă spiritul timpului lor. Noul Istoricism, aşa cum am fost conceput de Stephen Greenblatt (1980), presupune legătura dintre textul literar şi nonliterar şi contextul perioadei istorice şi culturale. Pornind de la teoria intertextualităţii, noua abordare implică conexiunea cu celelalte texte din cultura şi perioada în care au fost concepute – *Metaistorie*, Hayden White. Concluziile unui asemenea demers analitic dezvăluie importanţa contextului istoric, politic, social, cultural, din care un creator călătoreşte în spaţiul american. Atitudinea creatorului, intenţia lui creatoare depinde de mentalul individual şi colectiv, de orizontul cultural şi cognitiv, de traumele, de constrângerile care l-au marcat. Identitatea şi istoria personală a fiecăruia se pot remarcă în felul în care observă, descriu, contemplă anumite aspecte sociale şi culturale.

Articolele din presa din România socialistă a anilor 1970 încercau, printr-un limbaj realizat prin sintagme specifice ideologiei marxiste şi prin abordarea subiectelor recomandate (reportaje cu muncitori şi ţărani, valori precum egalitatea şi fraternitatea, idealuri comune, defăimarea burgheziei şi a capitalismului etc.), să formeze „noul om", să construiască un mental colectiv în care omul să se conformeze societăţii comuniste, aşa cum cele două articole comunică la nivel ideatic şi lingvistic prin elemente recomandate de forurile superioare. Atitudinea regimului comunist faţă de lumea liberă era critică, democraţia era reprezentată ca spaţiu al degradării morale, al risipirii identităţii, iar presa era cel mai facil mijloc de transmitere a acestui mesaj denigrator, susţinut prin limbaj şi vizual.

Rusan călătorind împreună cu soţia lui, poeta Ana Blandiana, va nota în jurnalul de călătorie, deseori, impresiile împărtăşite, reflecţiile comune, deşi Romulus Rusan este cronicarul experienţei americane. Cei doi autori români sunt puternic influenţaţi de controlul sistemul totalitarist comunist, încât se angajează într-un epuizant ocol al Americii, convinşi fiind că este singura lor oportunitate de a descoperi în mod direct vastul spaţiu american. Deşi, aparent, critică abundenţa şi superficialitatea lumii libere, se poate citi în profunzimea textului bucuria de a călători fără condiţionări. Scriitorul francez Baudrillard nu duce cu sine acest complex al liberei circulaţii, încât nu simţim dorinţa copleşitoare de a vedea cât mai mult din spaţiul american. După ce în 1970 a publicat *Societatea de consum*, şi în 1981 *Simulacre şi simulări*, filosoful francez reprezintă într-o memorialistică de călătorie postmodernistă, „irealitatea culturii americane" şi „hiperrealitatea", fiinţa fiind pierdută într-o iluzorie lume virtuală, supertehnologizată, utopia realizată fiind o simulare şi simulacru. Ambii scriitori constată că literatura, televiziunea şi cinematografia au creat o suprarealitate, care dăunează atât social, colectiv, cât şi la nivel individual.

Prin urmare, analiza textelor literare şi non-literare din aceeaşi perioadă de timp poate dezvălui elemente semnificative ale societăţii, ale organizării politice şi culturale, care va produce anumite atitudini şi intenţii ale spiritelor creatoare, capabile, prin inteligenţă şi limbaj artistic, figurativ, să depăşească constrângerile şi limitele impuse de o ideologie vremelnică – cazul lui Romulus Rusan, sau vor sintetiza, literar şi filozofic, noile paradoxuri ale lumii contemporane care trăieşte în sfera postmodernismului – cazul lui Jean Baudrillard.

Bibliografie:
Baudrillard, Jean, *America*, Traducere din limba franceză de Alina Beiu-Deşliu, ediţia a II-a, revăzută, Piteşti, Paralela 45, 2008.
Branea, Dorian, *Statele Unite ale Românilor, Cărţile călătoriilor româneşti în America în secolul XX*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2017.
Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2010.
Hutcheon, Linda, *Poetica postmodernismului*, Traducere de Dan Popescu, Bucureşti, Editura Univers, 2002.
Petrescu, Liviu, *Poetica postmodernismului*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Paralela 45, 1998.
Rusan, Romulus, *America ogarului cenuşiu*, ediția a II-a, Iași, Editura Junimea, 1979.

Bibliografie electronică:
Baudrillard, Jean, *Simulacre şi simulări*, traducere de Andi Păcurar, Selected Writings, ed. Mark Poster (Stanford University Press, 1988, pp.166-184. Tradusă de Sheila Faria Glaser
https://ebookpvpay.blogspot.com/2021/05/download-america-by-jean-baudrillard.html
Rusan, Romulus, *America ogarului cenuşiu*, Bucureşti, Editura LiterNet, 2015.
https://editura.liternet.ro/carte/318/Romulus-Rusan/America-ogarului-cenusiu.html
Articole
V. Ionescu, „Problemele sociale ale lumii", în revista „Flacăra", Anul XXVI – Nr. 27 (1152) – 7 iulie 1977, p. 20. Flacara_1977-03-1621992512__pages17-1..pdf
A. Ulmeanu, „Scăpat dintr-o cursă de şoareci", în revista „Flacăra", Anul XXVI-Nr. 34(1159) – 25 august 1977, p. 18. Flacara_1977-03-1621992512__pages180-180.pdf